

КОМБИНОВАНО ИСТРАЖИВАЊЕ У ПЕДАГОГИЈИ: КАРАКТЕРИСТИКЕ, ПРЕДНОСТИ И ТЕШКОЋЕ У ПРИМЕНИ*

*Наташа Матовић***

Одељење за педагогију и андрагогију,
Филозофски факултет, Београд

Апстракт. Истраживање у коме је комбинован квантитативни и квалитативни приступ, као нова врста истраживања, разматра се у контексту преиспитивања односа та два приступа, тј. могућности да се у истраживању они не супротстављају, него да се повезују, комбинују, интегришу. Отварање могућности да се истраживања заснивају и на таквој основи, за педагогију би могло да буде значајно с обзиром на то да је природа појава у тој области таква да већина њих има и квантитативни и квалитативни аспект. У намери да се објасни суштина комбинованог истраживања, у раду се анализирају његове карактеристике, најпре, шта је то што се комбинује, каква је природа односа елемената који се комбинују и зашто се они комбинују, као и његове предности и тешкоће у примени. Као суштинска карактеристика тог истраживања издваја се да се комбиновање односи на процес истраживања у целини, укључујући и онтолошко-епистемолошке претпоставке на којима се он заснива, што значи да се то што се комбинује схвата прилично широко. Предности и тешкоће његове примене разматрају се у контексту расправе о могућности да се комбинују сви елементи истраживања, да се неутралишу ограничења квантитативне и квалитативне методологије истраживања, да се реализују сложене процедуре комбиновања итд.

Кључне речи: истраживање комбиновањем квантитативног и квалитативног приступа, врсте истраживања, истраживања у педагогији.

* *Напомена.* Чланак представља резултат рада на пројекту *Модели процењивања и стратегије унапређивања квалитета образовања* (број 179060) чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (2011–2014).

** E-mail: nmatovic@f.bg.ac.rs

Увод

За потребе проучавања педагошких проблема користе се различите врсте истраживања. До нових сазнања долази се на основу теоријских разматрања, али и применом емпиријских истраживања, тј. појединих врста квантитативних и квалитативних истраживања као што су на пример: дескриптивна, каузална, корелациона, експериментална, евалуацијска, етнографска, акциона, компаративна. Свако од тих истраживања на посебан начин доприноси унапређивању сазнања о конкретним педагошким проблемима у складу са својим особеностима. Последњих година, као нова врста истраживања, све чешће се разматра и користи и *истраживање комбинованим квантитативним и квалитативним приступом*, или *истраживање комбинованим приступом*, или *комбиновано истраживање (mixed methods research)*.

Развој методологије педагогије током XX века обележила је доминација квантитативног приступа. Од шездесетих година, на нивоу теоријских расправа али и праксе истраживања, све је заступљенији и квалитативни приступ истраживању. У почетку је разматрање њиховог односа подразумевало анализу специфичности квантитативног и квалитативног приступа и наглашавање разлика које међу њима постоје. Разнородна су питања на која представници та два приступа дају опречне одговоре. На пример, да ли постоји једна или више стварности? Да ли постоји једна или више истина? Какво би сазнање по својој природи требало да буде – номотетичко или идиографско? Да ли је могуће утврдити каузалне везе међу појавама? Да ли су вредности саставни део истраживања или нису? Каква је улога теорије у истраживању? Такође, појављују се и питања која се односе на структуру и садржај пројекта истраживања, природу података на којима се истраживање заснива, начин избора и величину узорка на коме се истраживање реализује, технике прикупљања и обраде података. Укратко, разлике које међу њима постоје, најпре на онтолошко-епистемолошком, а на основу тога и методолошком нивоу, имале су за последицу да се однос квантитативног и квалитативног приступа истраживању описивао као ривалски и међусобно искључив (Smith & Heshusius, 1986; Walker & Evers, 1988).

Међутим, крајем XX века у методологији друштвених наука, па и у педагогији, појављује се и другачије поимање односа та два приступа. Указује се на могућност и потребу повезивања, комбиновања, интегрисања квантитативне и квалитативне методологије у проучавању конкретних педагошких проблема, а њихов однос описује се као комплементаран и компатибилан. У том контексту, крајем осамдесетих година XX века почиње да се развија комбиновано истраживање (Creswell & Plano Clark, 2011).

С обзиром на то да су у нашој методолошкој литератури ретки радови у којима се разматрају питања у вези са истраживањем у коме је комбино-

ван квантитативни и квалитативни приступ, у оквиру овог рада циљ је да се опишу суштинске карактеристике тог истраживања, размотре његове основне предности и укаже на неке од проблема који прате његову примену.

Карактеристике истраживања у коме је комбинован квантитативни и квалитативни приступ

Комбиновано истраживање заснива се на одређеним претпоставкама. Најпре се полази од схватања да су квантитативна и квалитативна методологија истраживања компатибилне. То значи да су оне спојиве, сложиве, помирљиве и у складу с тим, да их је могуће објединити, интегрисати. Њихов однос у истраживању представља се на континууму на чијим половима се налазе истраживања у којима се користи искључиво једна, односно друга врста методологије, док су дуж континуума распоређена истраживања у којима су у извесној мери, мањој или већој, заступљене обе методологије (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). Садржај друге претпоставке указује да је проблем истраживања „старији“ у односу на методологију неопходну за његово проучавање, у смислу да проблем увек претходи методологији. То значи да методологија треба да се развија у складу са специфичностима природе проблема истраживања, као и да је добра свака методологија која обезбеђује адекватно и ефикасно проучавање конкретног проблема (Teddlie & Tashakkori, 2010).

Да би се објаснила суштина комбинованог истраживања, указује се на више његових карактеристика. Већина њих груписана је око следећих питања: (1) Шта је то што се комбинује? (2) Каква је природа односа између елемената који се комбинују? (3) Шта је сврха њиховог комбиновања, тј. зашто се они комбинују?

У складу с називом истраживања, *комбиновано истраживање*, као његова основна карактеристика издваја се чињеница да оно обједињује два сегмента – квантитативни и квалитативни (Johnson, Onwuegbuzie & Turner, 2007). И мада у том делу објашњења његове суштине нема дилема, извесне нејасноће прате одговор на питање шта је то у вези са њима што се комбинује. Конкретније речено, да ли се у комбинованом истраживању спајају квантитативна и квалитативна истраживања, методе, приступи, методологије истраживања. Најчешће се користи синтагма методологија истраживања (Creswell, 2010). Под овом синтагмом се подразумева, с једне стране, поглед на свет на коме се истраживање заснива у смислу његове онтолошко-епистемолошке основе, а с друге стране, поступци који се користе у реализацији истраживања (Creswell, 2010). Тиме се указује на то да се оно што се комбинује схвата прилично широко.

За истраживање у коме је примењен комбиновани приступ карактеристично је да интеракција постоји између што више елемената квантитативне и квалитативне методологије, као и да се њихово повези-

вање остварује кроз што више фаза истраживања. Комбиновање може да се односи, на пример, на проблеме истраживања, узорке на којима се истраживање реализује, технике и инструменте прикупљања података, поступке обраде података, добијене резултате итд. (Teddlie & Tashakkori, 2012). Прецизније речено, насупрот квантитативном и квалитативном истраживању, за истраживање у коме је примењен комбиновани приступ, између осталог, специфично је следеће: (1) оно обухвата више проблема истраживања – најмање два, један који је усмерен ка тестирању теорије и други који је усмерен ка њеном развијању; (2) његова реализација подразумева коришћење различитих врста случајних и неслучајних, великих и малих узорака истраживања, као и њихових комбинација; (3) у циљу прикупљања података користе се разноврсне технике које могу да обезбеде и квантитативне и квалитативне податке; (4) у обради података употребљавају се и статистичке технике, али и разни поступци квалитативне анализе; (5) обрада података обухвата више база различитих врста података (квантитативних и квалитативних) које у току процеса анализе могу да остану независне, али могу и да се трансформишу и споје у јединствену базу која потом постаје основа за даљу обраду итд.

Да би се још прецизније објаснила суштина комбинованог истраживања у наведеном смислу, као његова карактеристика и специфичност, посебно се наглашава интегрисање резултата и закључака добијених применом квантитативне и квалитативне методологије (Bazeley, 2009). При томе, указује се да није довољно да они буду само упоредо презентовани, него да је потребно да се кроз процес међусобног повезивања, супротстављања, интеракције конституише коначно јединствено сазнање, тј. да се формулишу метазакључци (Bryman, 2007). Процес интегрисања обухвата резултате и закључке међу којима постоји сагласност, али, и оне за које то није карактеристично. То значи да истраживање у коме је комбинован квантитативни и квалитативни приступ ствара услове да се примарна сазнања о појави која је предмет проучавања генеришу и на основу регистрованих разлика, контрадикторности, недоследности између сазнања добијених применом различитих методологија. На тај начин комбиновано истраживање омогућава откривање сазнања која не би могла да буду регистрована применом искључиво једне методологије, квантитативне односно квалитативне (Denscombe, 2008).

У вези с одговором на питање шта је то што се повезује у комбинованом истраживању, посебно се истиче да његово одређење није оправдано ограничити на методе истраживања, прецизније речено, на технике и инструменте прикупљања података. Иако се на овај начин поимала суштина комбинованог истраживања на почетку његовог развоја, у савременој методолошкој литератури из те области, такво схватање се користи као један од важнијих критеријума за разликовање квазикомбинованог истраживања од правог комбинованог истраживања (Teddlie

& Tashakkori, 2009). Ако се тај проблем додатно заоштри, као илустрација може да послужи пример истраживања у коме се као инструмент за прикупљање података користи скала ставова у комбинацији са више питања отвореног типа. Намеће се следећа дилема: Да ли је то комбиновано истраживање? Вероватно да није, зато што обједињавање обухвата искључиво технике прикупљања података, а не и неке друге елементе квантитативне и квалитативне методологије и фазе које конституишу истраживање (нпр. извођење закључака), али и зато што је у описаним околностима реално очекивати да ће одговори на отворена питања најчешће подразумевати само неколико реченица или кратких коментара, тј. да неће бити могуће обезбедити податке за које је карактеристично богатство значења условљено ширим контекстом, што јесте специфичност квалитативних података.

С обзиром на то да је основна карактеристика комбинованог истраживања да обједињује квантитативну и квалитативну методологију, оно се сврстава у групу истраживања за коју је карактеристичан методолошки плурализам, за разлику од квантитативног и квалитативног истраживања која припадају истраживањима у којима се користи једна методологија – методолошки монизам (Johnson & Onwuegbuzie, 2004).

Да би се описала природа односа који се успоставља између квантитативне и квалитативне методологије у комбинованом истраживању, користи се више термина, тј. не постоји сагласност у смислу опште прихваћености једног од њих. На пример, указује се да се оне повезују, спајају, обједињују, сједињују, комбинују, интегришу. Упркос сродности која постоји у значењу наведених термина, није спорно да они донекле различито одређују природу везе квантитативне и квалитативне методологије у комбинованом истраживању. Ипак, може се констатовати да се њихов однос не задржава на нивоу једноставног повезивања, већ да он подразумева успостављање чвршће и дубље везе међу њима. И док у оквиру теоријских разматрања постоји настојање да се однос квантитативне и квалитативне методологије представи као синтеза и интеграција која тежи конституисању нове специфичне целине, пракса истраживања указује на то да – због чињенице да поједини делови апаратуре која је потребна за њихово сједињавање нису довољн развијени – две методологије у оквиру комбинованог истраживања, у извесној мери, још увек задржавају своје особености.

Основни принцип – на коме се заснива комбиновање квантитативне и квалитативне методологије у истраживању у коме је примењен комбиновани приступ – истиче да би њихове предности требало да се допуњују, док њихова ограничења не би требало да се преклапају (Teddlie & Tashakkori, 2009). Начин на који ће се реализовати комбиновање квантитативне и квалитативне методологије обликује низ елемената. На пример, њега одређује: (1) статус који имају различите врсте метода у

истраживању – да ли су оне равноправне или је једна од њих доминантна, тј. има приоритет; (2) редослед примене квантитативних и квалитативних метода у комбинованом истраживању – да ли се оне користе паралелно или сукцесивно; (3) фазе у истраживању у којима долази до интеракције између елемената различитих методологија – да ли се она остварује у једној или у више фаза, као и у којим фазама истраживања; (4) контекст у оквиру којег се комбиновање остварује – да ли је то једно истраживање или више истраживања која су повезана у јединствену целину итд. (Creswell & Plano Clark, 2011; Teddlie & Tashakkori, 2009).

Основни структурални елементи истраживања у коме је комбинован квантитативни и квалитативни приступ јесу компонента, циклус и фаза истраживања. Постоје две компоненте – квантитативна и квалитативна. Циклус обухвата процес истраживања у целини, од избора проблема, преко прикупљања и анализе података, до презентовања резултата и извођења закључака. Циклус је подељен у три основне фазе истраживања: (1) фаза припреме која обухвата разраду теоријске основе истраживања и његово планирање; (2) фаза реализације која је подељена у две потфазе: потфаза прикупљања података и потфаза обраде података; и (3) фаза анализе и интерпретације резултата, извођења закључака и њихове примене за потребе развијања теорије и унапређивања праксе (Teddlie & Tashakkori, 2009).

Процес реализације комбинованог истраживања, као и у другим врстама истраживања, започиње формулацијом проблема истраживања. После разраде пројекта истраживања приступа се прикупљању и анализи података. Истраживање се завршава презентовањем и интерпретацијом резултата, као и извођењем метазакључака. Међутим, примена комбинованог истраживања подразумева и извесне специфичности. Пошто га конституишу најмање две компоненте – квантитативна и квалитативна, његова припрема и реализација, између осталих, обухвата разматрање и следећих питања. Колико је циклуса потребно за реализацију истраживања и каква ће бити динамика њихове примене у пракси – паралелна или сукцесивна? Да ли ће на почетку бити формулисан један општи проблем у оквиру којег ће се издвојити два питања, или ће одмах, као засебни проблеми, бити формулисана истраживачка питања за сваку компоненту? Какав ће бити однос између испитаника који чине узорак у квантитативној и квалитативној компоненти истраживања (нпр. да ли ће један број испитаника бити исти у узорцима који се користе у различитим компонентама, или неће)? Шта ће бити критеријум за избор сазнања добијених коришћењем једне методологије (нпр. квантитативне) која би требало да буду предмет даљег истраживања кроз примену друге врсте методологије (нпр. квалитативне)? На који начин ће потенцијално регистровани несклад у резултатима до којих се буде дошло употребом различитих методологија бити превладан, с циљем да

се омогући формулисање јединственог сазнања о појави која се проучава, тј. метазакључака?

За комбиновано истраживање, такође, карактеристично је да унапред постоји намера да се у проучавању конкретног проблема повежу различите врсте методологије, као и да је та намера експлицитно и јасно изражена кроз формулацију циља конкретног истраживања (Creswell & Plano Clark, 2011). На пример, у истраживању групе аутора – која је испитивала факторе који утичу на наставнике да се ангажују у образовању ученика у области заштите животне средине – то је видљиво кроз садржај истраживачких питања која су постављена посебно за сваку компоненту (Sosu, McWilliam & Gray, 2008). Циљ дела истраживања који је реализован у оквиру квантитативне компоненте био је да се испита предиктивна ваљаност теоријског модела који је обухватио више потенцијалних фактора, али и сваког фактора посебно; а циљ квалитативне компоненте истраживања био је да омогући да се потпуније истраже структурални, политички и лични фактори који обликују спремност наставника да се ангажују у образовању ученика у области заштите животне средине, као и како да се та спремност повећа. Ова карактеристика често се користи као један од критеријума за разграничење те врсте истраживања од њему сродних истраживања (нпр. истраживања у којима се комбинује више искључиво квантитативних или квалитативних база података, техника прикупљања података, поступака обраде података).

Према једној од најшире прихваћених класификација циљева примене комбинованог истраживања, као основни циљеви издвајају се следећи: (1) триангулација – удруживање резултата добијених применом квантитативне и квалитативне методологије ради њихове унакрсне валидације; (2) комплементарност – продубљивање сазнања кроз обједињавање и интеракцију резултата и закључака до којих се дошло употребом различитих методологија истраживања (нпр. обезбеђивање потпунијег објашњења, дубљег разумевања, исцрпније класификације); (3) развој – коришћење резултата добијених применом једне методологије (нпр. квантитативне) за припрему употребе друге методологије (нпр. квалитативне), с циљем даљег развијања знања; (4) иницијација – преиспитивање садржаја проблема проучавања и по потреби његово редефинисање на основу противуречности регистрованих између резултата добијених коришћењем различитих методологија; (5) експанзија – проширивање обима истраживања кроз укључивање нових варијабли или аспеката проблема истраживања, на основу употребе различитих методологија – квантитативне и квалитативне (Greene, Caracelli, & Graham, 1989).

За истраживање у коме је примењен комбиновани приступ такође је карактеристично постојање различитих модела тог истраживања. До сада су развијена два основна приступа у разматрању модела: *приступ заснован на типологији (typology-based approach)* и *динамички приступ*

(*dynamic approach*) (Creswell, 2010; Creswell & Plano Clark, 2011; Hall & Howard, 2008; Teddlie & Tashakkori, 2009). За први приступ карактеристично је успостављање критеријума и на њима заснованих типологија ради груписања постојећих модела и описа њихових специфичности. У оквиру тог приступа међу најчешће разматраним су и следећи модели: *конвергентно-паралелни* (*convergent parallel design*), *сукцесивни* (*експликативно-сукцесивни* – *explanatory sequential design* и *експлоративно-сукцесивни* – *exploratory sequential design*), *конверзивни* (*conversion design*), *вишестепенни* (*multilevel design*), *потпуно интегрисани* (*fully intergrated design*), *уметнути* (*embedded design*), *трансформациони* (*transformative design*), *вишефазни* (*multiphase design*) (Creswell & Plano Clark, 2011; Teddlie & Tashakkori, 2009). Други приступ усмерен је на идентификацију димензија које конституишу одређени модел и на анализу квалитета интеракције која би међу тим димензијама требало да постоји, као основе за грађење и развијање модела током истраживања. У оквиру тог приступа, између осталих, наводе се и *системски приступ* (*systemic approach*) (Maxwell & Loomis, 2003) и *синергистички приступ* (*synergistic approach*) (Hall & Howard, 2008). Опис два основна приступа разматрању модела, приступ заснован на типологији и динамички приступ, упућује на констатацију да модели који се сврставају у прву групу представљају у већој мери затворене целине, док су модели из друге групе конципирани као више отворени системи. У складу с тим, развој модела у области комбинованог истраживања, а стога и самог комбинованог истраживања, остварује се у контексту трагања за нечим што би представљало довољно чврсту структуру, с једне стране, али и што би остављало простор за прилагођавање конкретног модела потребама природе појаве која се истражује и стању на терену, с друге стране (Matović, 2013).

Мада разматрање специфичности појединих модела превазилази намере овог рада, ипак, као илустрација наводе се основне карактеристике неких од њих. Конвергентно-паралелни модел подразумева да се комбиновано истраживање реализује кроз најмање два циклуса који се остварују истовремено (Creswell & Plano Clark, 2011). У једном циклусу примењује се квантитативна, а у другом квалитативна компонента истраживања, при чему, најчешће обе имају исти значај. Истраживања у циклусима одвијају се мање-више независно, али је обавезна њихова синтеза на нивоу интерпретације резултата и извођења закључака (Creswell & Plano Clark, 2011). Насупрот томе, у сукцесивном моделу циклуси у којима се реализују квантитативна и квалитативна компонента истраживања остварују се један за другим. Редослед реализације појединих компонената може бити различит, али мора бити унапред одређен (Teddlie & Tashakkori, 2009). Компонента која се реализује у првом циклусу има приоритет у истраживању. Циклуси у којима се реализују различите компоненте повезују се тако што се сазнања из првог циклуса

користе за разраду садржаја и методологије истраживања у другом циклусу (Teddlie & Tashakkori, 2009).

Предности и тешкоће у примени комбинованог истраживања

Комбиновано истраживање, као и друге врсте истраживања, има предности и ограничења. Предности и ограничења могу да буду сагледани са становишта суштине тог истраживања, његових карактеристика и особености, али и у односу на специфичности других врста истраживања, пре свега, квантитативних и квалитативних истраживања (Creswell & Plano Clark, 2011). Обично се та два приступа међусобно допуњују. Суштинска карактеристика комбинованог истраживања, обједињавање квантитативне и квалитативне методологије, представља, с једне стране, његову најважнију предност, а с друге стране, основу за објашњење већине његових других добрих страна.

Отварање могућности да се превазиђу ограничења која прате примену квантитативне и квалитативне методологије у пракси је једна од важнијих предности истраживања у коме је комбинован квантитативни и квалитативни приступ (Creswell & Plano Clark, 2011; Denscombe, 2008). Поред заједничког коришћења поменутих методологија у истраживању, томе посебно доприноси принцип на којем се заснива њихово спајање у истраживању – њихове предности требало би да се допуњују, а њихова ограничења не би требало да се преклапају. Поштовање тог принципа омогућава да се добре стране сваке од поменутих методологија, у што већем степену, искористе за потребе проучавања појаве која је предмет истраживања, уз истовремено неутралисање њихових ограничења.

Као предност комбинованог истраживања наглашава се и да оно обезбеђује да се у обзир узме и поштује изворна природа потенцијалних предмета проучавања у друштвеним наукама уопште, па и у педагозији. Наиме, за већину појава у тој области може се констатовати да имају и квантитативан и квалитативан аспект. Пошто се проучавању конкретних педагошких појава и процеса приступа кроз повезивање различитих методологија, примена комбинованог истраживања ствара услове да се потпуније и на адекватнији начин обухвати њихов и квантитативни и квалитативни аспект. Мада није спорно и да коришћење само једне методологије омогућава да се донекле истраже оба аспекта појава, специфичности квантитативне и квалитативне методологије, ипак, у извесној мери могу да допринесу, на пример, сужавању, тј. ограничавању потенцијалних предмета проучавања, смањењу броја и разноврсности релевантних података који у вези са њима могу да се прикупе и сл.

У складу с наведеним, као значајна предност комбинованог истраживања, у односу на квантитативна и квалитативна истраживања, наводи се и да оно обезбеђује потпуније сазнање појаве која се проучава

(Denscombe, 2008; Johnson, Onwuegbuzie & Turner, 2007). Та предност манифестује се на различите начине. Примена комбинованог истраживања доприноси свеобухватнијем опису појаве, исцрпнијем објашњењу, дубљем разумевању и сл. Такође, његовом употребом у истраживању могу да се обезбеде сазнања до којих не би било могуће доћи применом само једне методологије. То су сазнања која се откривају на основу регистровања и превазилажења несагласности, контрадикторности, недоследности између резултата добијених применом квантитативне и квалитативне методологије. Потпуније сазнање о појави која се проучава, комбиновано истраживање, пре свега, обезбеђује отварањем могућности прикупљања свих података за које се процењује да су релевантни с обзиром на природу појаве и постављени циљ истраживања, а не само оних који су адекватни са становишта одређене методологије. На тај начин, могуће је прикупити, с једне стране, више података, а с друге стране, могуће је прикупити податке који су по природи разнороднији – него када се користи само једна методологија (квантитативна или квалитативна).

Обезбеђивање услова за реализацију унакрсне валидације резултата представља још једну од предности комбинованог истраживања. Могућност да се удружују резултати до којих се дошло применом различитих методологија истраживања, квантитативне и квалитативне, с циљем њиховог међусобног подржавања и потврђивања – доприноси извођењу убедљивијих, валиднијих, поузданијих закључака (Denscombe, 2008; Johnson, Onwuegbuzie & Turner, 2007).

Истраживање у коме је примењен комбиновани приступ, такође, омогућава истовремено тестирање и развијање теорије (Teddlie & Tashakkori, 2009). Тестирање теорије обично се наводи као специфичност квантитативног приступа, док се развијање теорије више повезује са квалитативним приступом. Иако се може дискутовати о оправданости повезивања разлика између квантитативног и квалитативног приступа са наведеним односом према теорији, није спорно да су оба процеса од суштинске важности за унапређивање теорије у било којој области науке. Комбиновано истраживање, кроз повезивање квантитативне и квалитативне методологије, отвара могућност да се у оквиру истог истраживања они обједине и међусобно допуњују. У складу с наведеним, не изненађује чињеница да се као један од циљева примене тог истраживања често наводи развијање а затим и тестирање одређене хипотезе.

Поред предности, истраживање у коме је примењен комбиновани приступ, као и друге врсте истраживања, има и неких ограничења, тј. његову примену у пракси прате извесни проблеми, дилеме. Једна група тешкоћа настаје као последица сложености комбинованог истраживања и његове реализације у пракси. Оне су веома разноврсне. Тако на пример, ако се циклуси остварују паралелно, од истраживача се очекује да истовремено реализује и квантитативну и квалитативну компоненту

истраживања. Овај захтев постаје још тежи уколико су компоненте равноправне, тј. ако се ниједној од њих не даје приоритет у истраживању (Creswell & Plano Clark, 2011). Насупрот томе, у моделима комбинованог истраживања у којима се циклуси реализују сукцесивно, истраживачи се суочавају и са следећим изазовом – како на најбољи начин искористити резултате првог циклуса за припрему другог у следећим доменима: избор узорка истраживања, одређивање техника истраживања, разрада садржаја инструмената који ће се користити за прикупљање података, одабир начина обраде података, издвајање резултата или закључака у вези са којима би требало даље развијати сазнање и сл. (Creswell & Plano Clark, 2011)? Затим, извор дилема представља и чињеница да су резултати и закључци – до којих се долази у циклусима у којима се реализују квантитативна и квалитативна компонента у комбинованом истраживању – добијени на различитим узорцима (Creswell & Plano Clark, 2011). Они нису једнаки по величини, тј. броју испитаника, али разликују се у извесној мери и по саставу, у смислу да нису увек исти испитаници обухваћени појединим узорцима који се користе у истраживању. Велики изазов за истраживаче представља и формулација коначних, јединствених сазнања, тј. метазакључака. Тешкоће могу да се јаве и приликом сједињавања комплементарних сазнања, с обзиром на њихову различиту природу. Међутим, посебан извор проблема може да буде обједињавање резултата и закључака који нису сагласни, већ су контрадикторни. У таквим ситуацијама од истраживача се очекује да осмисли стратегију која ће омогућити њихову синтезу у смислену целину, на пример, да изврши трансформацију једне врсте података у другу, провери процес извођења закључака, предузме додатно истраживање, преиспита теоријски оквир на којем је засновао истраживање и у складу с потребама редефинише га и сл. (Teddlie & Tashakkori, 2009). Такође, истраживање у коме је примењен комбиновани приступ може дуго да траје (Creswell & Plano Clark, 2011). Томе доприносе различите његове карактеристике: истраживање обухвата најмање две компоненте, више циклуса, у моделима у којима се циклуси реализују сукцесивно неопходно је одвојити време између циклуса за планирање истраживања у наредном циклусу и сл.

Како би се превладале тешкоће изазване сложеностју комбинованог истраживања и његове реализације, неопходно је, најпре, континуирано унапређивати апаратуру за повезивање и интегрисање појединих елемената квантитативне и квалитативне методологије у истраживању. У вези са њеном развијеношћу, могуће је направити разлику између два основна дела која конституишу схватање методологије у комбинованом истраживању. Стиче се утисак да је она развијенија у домену схватања методологије истраживања који се односи на поступке који се користе за реализацију истраживања, тј. када се комбинују узорци, технике и инструменти прикупљања података, поступци анализе података, па и резултати истраживања. Насупрот томе, озбиљне дилеме прате апара-

туру за комбиновање у делу схватања методологије истраживања који се односи на поглед на свет, тј. на онтолошко-епистемолошку основу на којој се заснива истраживање (Bryman, 2007). Неке од њих доводе у питање и оправданост заснивања комбинованог истраживања као посебне врсте истраживања. Ако се прихвати став да постоји повезаност између онтолошког, епистемолошког и методолошког нивоа, тј. да они представљају јединствену целину у смислу да су решења на сваком од њих условљена поставкама на друга два нивоа – онда би у циљу превладавања тих дилема требало, најпре, развијати филозофско-теоријску основу комбинованог истраживања. У том контексту, најчешће се помиње прагматизам (Denscombe, 2008). Међутим, само његово препознавање као потенцијално доброг темеља тог истраживања није довољно. Неопходно је радити на његовом развијању и уобличавању као специфичне основе истраживања у коме је примењен комбиновани приступ.

Посебан извор проблема представљају високи захтеви који се постављају пред истраживаче у смислу ширине њиховог методолошког образовања (Bryman, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2009). Очекује се да они добро познају и да су оспособљени за коришћење и квантитативне и квалитативне методологије, али и да поседују неопходна знања и способности у вези са могућностима и начинима њиховог комбиновања у истраживању. Оправдано је претпоставити да, за сада, број таквих истраживача није велик. Томе доприноси више фактора: до скоро однос квантитативне и квалитативне методологије истраживања описивао се само као ривалски, такмичарски, међусобно искључив; методолошка знања из тих области још увек се углавном стичу одвојено, тј. у оквиру засебних наставних предмета на факултетима итд. Наведена тешкоћа могла би да буде превладана на тај начин што би примена комбинованог истраживања подразумевала ангажовање тима истраживача. Он би обухватао истраживаче који су опредељени за квантитативну, односно за квалитативну методологију истраживања. То би свакако допринело бољој реализацији циклуса у којима се користе различите компоненте истраживања. Међутим, прихватање тог решења прати дилема: да ли би било остварено истинско повезивање, спајање, комбиновање квантитативне и квалитативне методологије ка којем се тежи у тој врсти истраживања, с обзиром на чињеницу да тим чине истраживачи који су примарно опредељени за једну односно за другу методологију истраживања. Други правац у којем може да се трага за решењем наведене тешкоће подразумева увођење извесних промена у досадашње методолошко образовање истраживача. Те промене требало би да утичу најмање на два нивоа. Први ниво тиче се преференција истраживача према квантитативној и квалитативној методологији истраживања, тј. мењање искључивог (или – или) става према њима, као и сагледавање могућности и оправданости њиховог комбиновања. Други ниво односи се на степен и квалитет оспособљености за планирање и реализацију комбинованог

истраживања, а у складу с тим и за примену квантитативне и квалитативне методологије у истраживању. Поред увођења истраживања у коме је комбинован квантитативни и квалитативни приступ као дела програма предмета који се односе на методологију – требало би размотрити могућности, предности и ограничења стицања знања из области различитих методологија истраживања (квантитативне и квалитативне) кроз засебне наставне предмете (као што је то до сада углавном био случај), али и у оквиру истих наставних предмета.

Закључак

Комбиновано истраживање представља нову врсту истраживања у педагозији и шире у области друштвених наука. Почело је да се развија крајем осамдесетих година XX века. Његова суштинска карактеристика јесте обједињавање квантитативне и квалитативне методологије у циљу проучавања одређеног проблема. Пошто се полази од схватања да методологија истраживања обухвата поглед на свет на којем се истраживање заснива и поступке који се користе у процесу реализације истраживања – то што се сједињује у комбинованом истраживању схвата се веома широко. Однос између квантитативне и квалитативне методологије истраживања подразумева дубљу интеракцију међу њима, тј. он не остаје само на нивоу њиховог једноставног повезивања. Спајање поменутих методологија остварује се у складу са следећим принципом: њихове предности треба да се допуњавају, а њихова ограничења не треба да се преклапају. Циљеви због којих се то истраживање примењује у пракси веома су разноврсни, али највећи број њих може да се сврста у једну од следећих категорија: триангулација, комплементарност, развој, иницијација и експанзија.

Као предности комбинованог истраживања најчешће се истиче то што оно омогућава да се: неутралишу ограничења квантитативне и квалитативне методологије; обезбеди свеобухватно и исцрпно сазнање о појави која се проучава; реализује унакрсна валидација резултата добијених применом различитих методологија, што доприноси бољој ваљаности и поузданости закључака; тестира и развија теорија у оквиру истог истраживања итд. Када се разматрају тешкоће у примени комбинованог истраживања, углавном се указује на различите проблеме који прате његову реализацију, а који су проузроковани сложеношћу тог истраживања, као и на високе захтеве који се постављају у вези са методолошким образовањем истраживача.

Коришћена литература

- Bazeley, P. (2009). Integrating data analyses in mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, Vol. 3, No. 3, 203–207.
- Bryman, A. (2007). Barriers to integrating quantitative and qualitative research. *Journal of Mixed Methods Research*, Vol. 1, No. 1, 8–22.
- Creswell, J. (2010). Mapping the developing landscape of mixed methods research. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *SAGE Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 45–68). Los Angeles: SAGE Publications.
- Creswell, W. J. & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Denscombe, M. (2008). Communities of practice a research paradigm for the mixed methods approach. *Journal of Mixed Methods Research*, Vol. 2, No. 3, 270–283.
- Greene, C. J., Caracelli, J. V. & Graham, W. F. (1989). Toward a conceptual framework for mixed-method evaluation designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, Vol. 11, No. 3, 255–274.
- Johnson, R. B. & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, Vol. 33, No. 7, 14–26.
- Johnson, R. B., Onwuegbuzie, J. A. & Turner, L. A. (2007). Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, Vol. 1, No. 2, 112–133.
- Hall, B. & Howard, K. (2008). A synergistic approach: Conducting mixed methods research with typological and systemic design considerations. *Journal of Mixed Methods Research*, Vol. 2, No. 3, 248–269.
- Matović, N. (2013). *Kombinovanje kvantitativnog i kvalitativnog pristupa u pedagoškom istraživanju*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Maxwell, J. A. & Loomis, D. M. (2003). Mixed methods design: An alternative approach. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 241–271). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Smith, K. J. & Heshusius, L. (1986). Closing down the conversation: The end of the quantitative-qualitative debate among educational inquirers. *Educational Researcher*, Vol. 15, No. 1, 4–12.
- Sosu, E., McWilliam, A. & Gray, D. (2008). Teachers' commitment to environmental education: A mixed methods approach. *Journal of Mixed Methods Research*, Vol. 2, No. 2, 169–189.
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research (Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences)*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2010). Overview of contemporary issues in mixed methods research. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *SAGE Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 1–41). Los Angeles: SAGE Publications.
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2012). Common “core” characteristics of mixed methods research: A review of critical issues and call for greater convergence. *American Behavioral Scientist*, Vol. 56, No. 6, 774–788.
- Walker, J. & Evers, C. (1988). The epistemological unity of educational research. In J. Keeves (Ed.), *Educational research, methodology, and measurement* (pp. 28–36). Oxford: Pergamon Press.

Примљено 18.01.2015; прихваћено за штампу 11.05.2015.

Nataša Matović
MIXED METHODS RESEARCH IN PEDAGOGY:
CHARACTERISTICS, ADVANTAGES
AND DIFFICULTIES IN APPLICATION

Abstract

The mixed methods research, as a new type of research, is discussed in the context of re-examining the relation between the two approaches, i.e. the possibility of not opposing, but connecting, combining and integrating them within research. The possibility to use such grounding in research as well could be quite important for pedagogy since the nature of the examined phenomena in this field is such that the majority has both quantitative and qualitative aspects. In order to explain the essence of a mixed methods research, the paper analyses its characteristics, first of all, what elements are combined, what is the nature of the relation between the combined elements and why they are combined, as well as its advantages and difficulties in application. The essential thing in a mixed methods research is the fact that combining refers to the research process as a whole, including the ontological and epistemological assumptions it is based on, which implies that the elements that are combined are understood rather broadly. The advantages and difficulties in application are considered in the context of the discussion of the possibility to combine all research elements, neutralise the limitations of quantitative and qualitative research methodology, implement the complex combining procedures etc.

Key words: mixed methods research, types of research, research in pedagogy.

Наташа Матовић
КОМБИНИРОВАННОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ В ПЕДАГОГИКЕ:
ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ, ПРЕИМУЩЕСТВА
И ТРУДНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ

Резюме

Исследование, в котором комбинируются количественный и качественный подходы, как новый вид исследований, анализируется в контексте перерассмотрения соотношений между упомянутыми двумя подходами, т. е. возможностей их объединения, комбинирования, интеграции вместо их противопоставления. Обеспечение возможности базирования исследований и на такой основе для педагогики может иметь важное значение, если учесть, что большинство явлений в этой области имеет и количественный, и качественный аспекты. Руководствуясь намерением выявить суть комбинированного исследования, автор сначала анализирует его характерные признаки – что именно комбинируется, какова природа элементов, которые подлежат комбинированию, по какой причине они комбинируются, а также в чем состоят преимущества и сложности применения такого подхода на практике. В качестве существенного признака данного подхода автор подчеркивает факт, что комбинирование относится к процессу исследования в целом, включая онтологические и эпистемологические препосылки, на которых он основывается, а это значит достаточно широкое понимание того, что подлежит комбинированию. Преимущества и трудности его применения рассматриваются в контексте дискуссии о возможности комбинирования всех элементов исследования, нейтрализации ограничений количественной и качественной методологии исследований, реализации сложных процедур комбинирования, и т. д.

Ключевые слова: исследование посредством комбинирования количественного и качественного подходов, виды исследований, исследования в педагогике.